

УДК 339.72

Ел Сеад Махмуд, аспірант кафедри міжнародних економічних відносин
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна

ТЕНДЕНЦІЇ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В СВІТОВОМУ ГОСПОДАРСТВІ

У публікації розглянуті основні компоненти глобалізації світового господарства, визначені основні протиріччя в структурі проблемних блоків глобальних проблем. Розглянуті регіоналізація і локалізація як структурні елементи складного процесу глобалізації через призму локальних співтовариства, які є консолідацією етнічних і цивілізаційних утворень, тобто об'єднуються на основі культурної складової. Серед перспектив глобалізації виділено глокалізацію – зациклення розвинених і технологічних держав на самих собі, ріст торгівлі і обміну чинниками виробництва між державами, що стоять на одному щаблі піраміди конкурентних переваг

Ключові слова: інтеграція, міграція капіталу, глобалізація, державне регулювання, глокалізація.

Al Sead Mahmud

TRENDS OF GLOBALIZATION IN THE WORLD ECONOMY

The publication describes the main components of the globalization of the world economy, the basic contradiction in the structure of problem blocks of global issues. Considered regionalization and localization of the structural elements of the complex process of globalization through the lens of the local community, which is the consolidation of ethnic and civilizational entities that merged through the cultural component. Among the prospects of globalization glocalization selected - loop developed and developing countries on the technology themselves, the growth of trade and the exchange of factors of production between countries that are at the same stage of the pyramid competitive advantage.

Keywords: integration, migration of capital, globalization, government regulation, glocalization.

Эл Сеад Махмуд

ТЕНДЕНЦИИ ГЛОБАЛИЗАЦИОННЫХ ПРОЦЕССОВ В МИРОВОМ ХОЗЯЙСТВЕ

В публикации рассмотрены основные компоненты глобализации мирового хозяйства, определены основные противоречия в структуре проблемных блоков глобальных проблем. Рассмотренные регионализация и локализация как структурные элементы сложного процесса глобализации через призму локальных сообществ, является консолидацией этнических и цивилизационных образований, т.е. объединяются на основе культурной составляющей. Среди перспектив глобализации выделено глокализацию - зацикливание развитых и технологических государств на самих себе, рост торговли и обмена факторами производства между государствами стоят на одной ступени пирамиды конкурентных преимуществ.

Ключевые слова: интеграция, миграция капитала, глобализация, государственное регулирование, глокализация.

Постановка проблеми у загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Враховуючи складність і динамічність глобалізації, необхідно методологічно підходити до протиріч цього процесу, оцінюючи його в усій повноті. сучасний стан глобалізації можна розглядати як економічну гру, в ході якої виникають додаткові можливості і додаткові загрози.

Проводячи критичний аналіз сучасного стану глобалізаційних процесів, варто зазначити, що завжди слід чітко розрізняти причини і наслідки, власне господарський механізм і форми його прояву і — що особливо важливе для політики взагалі і стратегії економічного розвитку зокрема — не плутати цілі з засобами їх досягнення. Саме це зумовлює актуальність теми дослідження та підкреслює важливість вирішення дослідницьких задач щодо нових тенденцій в глобалізації світового господарства.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблем. Проблемам глобалізації світового господарства і ролі України в цьому макроекономічному середовищі присвячені численні праці українських вчених, серед яких варто виділити таких авторів С. Боринця, І. Бураковського, В. Будкіна, С. Гасіма, В. Геєца, В. Гондюла, А. Голікова, О. Довгаль, В. Засадко, Є. Корнієнко, Ю. Козака, І. Пузанова, А. Румянцева, О. Рогача, В. Сідорова, С. Слишову, О. Урбан, А. Філіпенка, Т. Циганкову, С. Циганова, В. Шевчука, О. Шниркова, С. Якубовського та ін.

Однак, незважаючи на значний дослідницький інтерес й досі залишається актуальним питання визначення стратегічних напрямків розвитку світового господарства та міжнародних відносин під впливом глобалізації.

Ціль статті. Виявити специфіку формування зовнішньоекономічних відносин України і Білорусі під впливом зовнішніх чинників та визначити шляхи оптимізованого розвитку двосторонніх відносин.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Як показує аналіз сучасного розвитку світової економіки, в цілому глобалізація сприяє такому положенню, при якому у більшості країн в результаті дії розподільних механізмів руху (перетік) капіталу, торгівлі, лібералізації і процесів приватизації власності, прибутки найбагатших країн і груп населення ростуть швидше у порівнянні з прибутками найбідніших. Це пояснюється так: якщо один ринковий суб'єкт має в розпорядженні капітал в 100 умовних одиниць, а у іншого є капітал в розмірі тільки 10 одиниць, то, через декілька виробничих циклів перший суб'єкт отримає дохід, наприклад, 80% і його капітал складе 180 одиниць, тоді як дохід іншого (яким може бути країна, сектор/галузь економіки, фірма, соціальна група або сім'я) зросте лише на 20%. Таким чином, початкове співвідношення прибутків 10:1 зросте до 15:1. Подібний результат намагаються використовувати для доказу «провини» глобалізації, відкидаючи факт, що зростання прибутків відбувається у обох суб'єктів[1].

Чи займеться світ активним пошуком «людського обличчя» або ж в результаті непомірної соціальної напруги зануриться в пучину революцій, залежить від того, чи вдасться впоратися світовій економіці з рішенням проблем пошуку розвитку усіх «територій», враховуючи посилене управління глобальними проблемами, такими як гігантська непогашена заборгованість, гранична нерівність в розподілі багатства, масове безробіття або убогість. Варто зазначити, що обраний сучасний курс глобалізації у світовій економіці не є результативним. Він не просто доки не зміг забезпечити успіх, він не здатний привести до успіху в принципі, оскільки сучасна неоліберальна «модель економічного зростання», що базується на силі ринку і економічній політиці, в основі якої лежить популістська економічна теорія багатства (прибутки спроможних шарів суспільства, як би «просочуючись» зверху вниз крізь усю економіку країни, сприяють її розвитку і дістаються усім громадянам), що «просочується», на нашу думку, є економічно неефективною, соціально несправедливою і політично неспроможною. Такий «курс» працює проти ефективності і економічного зростання. Можливий шлях його розвитку приведе до вибуху, питання лише в тому, коли це станеться і в якому вигляді.

Головним завданням на майбутні роки є створення такого нового світового інституціонального ладу, який поступово і безконфліктно замінить існуючий у світі інституціональний хаос.

Виходячи з важливості усіх перерахованих проблем, що виникають в різних сферах глобального економічного простору, спробуємо провести попередній аналіз усієї сукупності цих суперечливих процесів, виділимо найбільш суттєві проблеми для того, щоб мати можливість сконцентрувати увагу на принципово важливих для дисертаційного дослідження моментах. Виходячи з вищесказаного і для чіткого розуміння і розробки стратегії, сформулюємо декілька проблемних блоків:

- свобода (нерегульованість) світових фінансових ринків;
- новий характер світової конкуренції;
- посилення майнової нерівності усередині країн;
- збільшення диспропорцій в розвитку національних економік;
- розвиток процесів регіоналізації і локалізації;
- трансформація функцій держави.

Головний вектор глобалізації - глобалізація капіталу. Проявляється у зростаючому обсязі щорічно циркулюючих по планеті коштів, що беруть участь в щоденних угодах на валютних ринках світу. Але глибший вплив на глобалізацію економіки чинить

міжнародний рух довгострокових капіталів у формі прямих і портфельних інвестицій, головними суб'єктами яких є ТНК.

Глобалізація і лібералізація фінансових ринків створюють нові ризики, які стає все важче передбачати і запобігати їм. Економіка будь-якої країни або групи країн може стати жертвою перетоку величезних мас капіталів між країнами. Регулювання міжнародної валютної системи передбачає передусім обмеження меж коливання обмінних курсів валют на основі координації економічних політик провідних країн Заходу. Як відомо, США і деякі інші розвинені країни довгий час опиралися подібному регулюванню. Фактично міжнародне фінансове регулювання здійснюється сьогодні за допомогою міжнародних розрахункових нормативів, що розробляються міжнародними фінансовими установами, яких повинні дотримуватися усі фінансові установи. Проте в умовах, коли фінансова сфера стає усе більш складною, розробка таких нормативів не встигає за реальними подіями, отже нормативи часто приймаються після кризи. При цьому немає ніякої впевненості в тому, що вони допоможуть запобігти майбутнім кризам.

Процес глобалізації, будучи стихійним і тому украй суперечливим, значно збільшує відмінності між країнами, міняючи співвідношення потенціалів соціально-економічного розвитку. Фахівцями відзначається, що нерівність умов життя на глобальному рівні ніколи не була така велика, як зараз. Синтетичним показником цього служить рівень доходу на душу населення: в Японії він в 100 разів вище, ніж в Індії, в Швейцарії в 400 разів вище, ніж в Ефіопії [2]. Українським нерівномірно розподіляються соціальні і екологічні витрати зростання. Країни, що розвиваються, завантажені важким виробництвом, яке виноситься з багатих країн, котрі можуть дозволити собі значні витрати на поліпшення соціальних умов і якості довкілля у своїх національних межах.

Особливу увагу слід приділити таким проявам глобалізації, як регіоналізація і локалізація. Специфіка цієї тематики полягає в тому, що у багатьох дослідженнях, де вона так чи інакше розглядається, регіоналізація і локалізація дуже часто розуміються як схожі і навіть ідентичні процеси, а якщо і не ідентифікуються, то все одно досить складно виявити істотну різницю, яку автори вкладають в ці поняття. Дуже часто ці терміни використовуються для позначення одного і того ж явища - створення стійких місцевих союзів, співтовариств і угруповань, що забезпечують сукупність, але що зберігають індивідуальну автономію суб'єктів, що входять до групи [3].

Дійсно, обидві тенденції - регіоналізація і локалізація - мають багато спільного у своїй основі: й те і інше - процес об'єднання держав, причому об'єднання саме у рамках регіону, тобто виходячи з територіальної близькості. Відносно відмінність можна побачити в різній природі і цілях цих об'єднань.

Локальні співтовариства, як правило, є консолідацією етнічних і цивілізаційних утворень, тобто об'єднуються на основі культурної (а іноді - ідеологічної) єдності і колективістської ідентичності і, як вважають деякі фахівці, об'єднуються з метою культурної ізоляції і проведення відповідної внутрішньої і зовнішньої політики. Такі об'єднання часто орієнтуються на традиційні (автократичні) способи господарювання. Тобто акцент робиться на винятковості окремих форм соціальної ідентифікації. У основі ж регіональних об'єднань лежать більшою мірою економічні аспекти. Метою такого територіального групування є посилення економічних позицій від об'єднання, з наміром використати потужність угруповання в подальшому розвитку зовнішньоекономічних відносин з рештою світу.

Таким чином, локалізація - це процес, орієнтований на внутрішній розвиток, тоді як регіоналізація - процес, орієнтований на зовнішній розвиток. По відношенню до процесу глобалізації локалізація є контртенденцією, тоді як регіоналізація - це рух в тому ж, глобальному, напрямі. Відразу необхідно відмітити, що суворий поділ об'єднань країн на локальні або регіональні не завжди можливий, оскільки об'єднуючись, держави, як правило, переслідують обидві стратегії. І пріоритет в цілях (орієнтація всередину або на зовні) досить часто не є помітним виразно або може змінюватися з часом залежно від світової кон'юнктури. Тому віднесення тих або інших угруповань до локальних або

регіональних - досить умовна класифікація. І, як буде вказано нижче, переплетення цих двох тенденцій з розвитком глобалізації є одним з істотних протиріч цього процесу.

Проте нинішній регіоналізм має ряд важливих особливостей:

1. Регіональні угоди охоплюють надзвичайно велике і всезростаюче число країн, про що свідчать розширення Євросоюзу і розповсюдження Північноамериканської зони вільної торгівлі (НАФТА) на Латинську Америку. У Азії організація Азіатсько-Тихоокеанського економічного співробітництва (АТЕС) вже включає 18 країн, і число охочих приєднатися до нього все більш зростає. Настає, можна сказати, епоха «мегарегіоналізму».

2. Важливу роль в регіональних угодах грають тепер економічні наддержави (особливо США і Японія), які раніше взагалі не брали участь в них, віддаючи перевагу стихійному глобалізму.

3. Нинішні регіональні об'єднання включають як індустріальні, так і такі, що розвиваються, країни. Наприклад, НАФТА об'єднує США, Канаду і Мексику, АТЕС - індустріальні, нові індустріальні, країни що розвиваються. За своєю економічною, політичною, соціальною і культурною різноманітністю АТЕС різко відрізняється від традиційних регіональних об'єднань. ЄС однорідніший, ніж НАФТА і АТЕС, але і тут різноманітність збільшується у міру розширення союзу.

4. Як і раніше, однією з цілей регіональних угод є заохочення торгівлі між учасниками, проте тепер вони надають все більше значення зв'язкам з іншими регіонами. Причому характерно, що досі зміцнення зв'язків із зовнішнім світом не послабляло, а посилювало регіональну солідарність.

5. У минулому регіоналізм ґрунтувався переважно на стосунках між державами і охоплював усю економіку кожної країни-учасниці угоди. Тепер же відбувається формування однорідностей, які можна назвати «природними економічними зонами». Прикладом є так званий Трикутник росту, до якого входять південь Малайзії, Сінгапур і індонезійська провінція Рихау. Хоча такі зони утворюються з територій суміжних країн, вони не розраховані на інтеграцію економік цілих держав. Країни, що йдуть на створення таких зон, знаходяться на різних рівнях економічного розвитку. Мета, яку вони переслідують - забезпечення експорту за межі регіону. Єдиний критерій для участі - ефективне об'єднання чинників виробництва.

Спираючись на розглянутий набір проблемних блоків, в цілому структуру відповідних взаємозв'язків проблем і протиріч глобалізації можна відобразити в наступній таблиці (табл.1)[4].

Таблиця 1

Протиріччя глобалізації в структурі проблемних блоків[4]

Проблемний блок	Властиві йому протиріччя
1. Свобода (нерегульованість) світових фінансових ринків.	Матеріальність активів - нематеріальність прав на активи
2. Новий характер світової конкуренції	Залежність - відособленість Конкуренція - кооперація Людина як споживач - людина як найнятий робітник Ринкові чинники - неринкові чинники
3. Посилення майнової нерівності усередині країн	Людина як споживач - людина як найнятий робітник Ринкові чинники - неринкові чинники
4. Ріст диференціації в рівнях розвитку національних економік	Залежність - відособленість Людина як споживач - людина як найнятий робітник
5. Розвиток процесів регіоналізації і локалізації	Залежність - відособленість Конкуренція - кооперація Регулювання - дерегулювання
6. Трансформація функцій держави	Залежність - відособленість Конкуренція регулювання - кооперація дерегулювання

Ще одним протиріччям є те, що суб'єкти глобалізації вимушені переслідувати суперечливі цілі у своєму прагненні вирішувати виникаючі проблеми за рахунок використання різномірних, взаємовиключних економічних і політичних інструментів. Руйнування систем соціальних гарантій, участь держав в спекулятивних фінансових

операціях, занепад традиційних галузей господарства, збільшення диспропорцій в економічному розвитку окремих регіонів у рамках однієї країни - ось далеко не повний перелік руйнівних тенденцій [5,6].

В умовах посилення міжнародної конкуренції і боротьби за ринки збуту уряди розвинених країн, маючи у розпорядженні достатні бюджетні кошти, надають багатосторонню підтримку своїм виробникам, у тому числі і найбільшим - ТНК. Це і протекціоністська тарифна політика, і субсидії, і податкові пільги, і сприяння розвитку програм НДДКР, і патентне законодавство, і відстоювання вигідніших умов на міжнародному рівні.

Уряди багатьох країн, що розвиваються, виконуючи завдання залучення іноземних інвестицій для розвитку економіки, проводять політику зі зниження загального рівня витрат в економіці. Найчастіше це зниження досягається за рахунок законодавчого зменшення «обтяжливих» для підприємців соціальних виплат, доповнюючи витрати з оплати праці, розраховуючи посилити соціальний захист пізніше, на тлі очікуваного економічного зростання.

Протиріччя в інтересах людини, що є як найнятим робітником, так і споживачем, - чистий приклад протиріччя «конфлікту цілей». Людина прагне знайти високооплачуване робоче місце, проте ріст заробітної плати природним чином стимулює ріст собівартості виробленої продукції, на яку він згодом пред'являє попит як споживач.

Причинами недієздатності влади в регулюванні глобальної монополізації вважаються наступні [7]:

- поширення транснаціональних корпорацій, які по своїй економічній потужності перевершують велику частину незалежних національних держав, лишаючи останніх фінансових основ і можливостей регулювання ;
- концентрація виробництва високотехнологічної продукції і мегатехнологій усередині ТНК;
- інтеграція окремих глобальних ринків окремих фінансових інструментів в загальносвітовий фінансовий ринок, що призводить до виникнення єдиної фінансово - інформаційної сфери глобальних монополій, що мають небачену ринкову владу.

Новий глобальний монополізм, переважно фінансово-інформаційний, розвивається одночасно за двома основними напрямками: формування глобальних монополій на глобальних ринках фінансових і інформаційних інструментів; формування єдиної глобальної монополії в результаті інтеграції вказаних ринків.

Серед перспектив глобалізації багато учених виділяють так звану глокалізацію [8], тобто зациклення розвинених і технологічних держав на самих собі, ріст торгівлі і обміну чинниками виробництва між державами, що стоять на одному щаблі піраміди конкурентних переваг. Ця тенденція неодмінно приведе до зворотного перенесення виробництв з країн, що розвиваються, в розвинені, і зростаюча потреба населення в послугах і товарах, що вимагають залучення висококваліфікованих кадрів, тільки прискорить цей процес.

Глокалізація, створивши прірву між багатством і убогістю, біполюсний світ, здатна повністю зруйнувати і увєргнути в хаос економіки десятків держав, що розвиваються, остаточно дестабілізувати соціальну ситуацію на планеті.

Про те, що процес негативної дії ТНК на національні економіки вже набрав критично значущі для світового розвитку оберти, свідчить не лише формування зони НАФТА в Північній Америці і Євразії в Західній Європі. Про це переконливо свідчить і неухильний ріст протекціонізму з боку розвинених країн, що формально залишаються прибічниками лібералізації зовнішньоекономічної діяльності і що наполегливо змушують до цієї лібералізації увесь інший світ.

Рушійною силою такої примусової лібералізації багато в чому виявляються ТНК. Найбільш глибоким, фундаментальним механізмом, всупереч навіть свідомим зусиллям

окремих суспільств, є трансфертні ціни, які слід визнати одним з найбільш серйозних механізмів деструктивної дії ТНК на національну економіку.

Ціни не лише разових, але і регулярних угод між філіями однієї і тієї ж корпорації, розташованими в різних країнах, через маневрування фінансовими потоками усередині ТНК заради максимально ефективного використання відмінностей між країнами можуть дуже істотно і практично довільно відрізнятись від ринкових цін, які були б встановлені на основі традиційних ринкових механізмів, - при аналогічних продажах між не пов'язаними одна з однією фірмами.

Висновки. Як показує аналіз сучасного розвитку світової економіки, в цілому глобалізація сприяє такому положенню, при якому у більшості країн в результаті дії розподільних механізмів руху (перетік) капіталу, торгівлі, лібералізації і процесів приватизації власності, прибутки найбагатших країн і груп населення ростуть швидше у порівнянні з прибутками найбідніших.

Список використаних джерел:

1. Колодко Гжегож В. Глобализация, трансформация, кризис – что дальше?/Г.В. Колодко. – М.: Магистр, 2011. – 176с.
2. Глобализация мирового хозяйства / Под ред. д-ра экон. наук, проф. М. Н. Осьмовой, канд. экон. наук, доц. А. В. Бойченко. - М.: ИНФРА-М, 2006.-VIII, 376 с.
3. Чужиков В.І. Глобальна регіоналістика: історія та сучасна методологія/ В.І. Чужиков [Монографія]. – К.: КНЕУ. 2008. – 272 с.
4. Авцинова Г.И. Глобализация: понятие, тенденцииразвития, моделиуправления миром и политическаястратегияРоссии / Г.И. Авцинова. - М.: Красновскиечтения, 2009. - С. 29-42.
5. Білорус О.Г. Глобальний конкурентний простір: Монографія / О.Г. Білорус та ін.; Кер. авт. кол. і наук. ред. О.Г. Білорус. – К.: КНЕУ, 2007. – 680 с.
6. Білорус О.Г. Глобальні стратегії Євросоюзу: монографія / О.Г. Білорус, Ю.М. Мацейко, І.І. Вітер; за наук. ред. О.Г. Білоруса. – К.: КНЕУ, 2009. – 528 с.
7. Булатов А. С. Мировая экономика / Булатов А. С. - М.: Юристъ, 2007. – 475 с.
8. Делягин М.Г. Мировой кризис: общая теория глобализации/ М.Делягин.- М.: ИНФРА-М, 2003. – 380 с.